

2019-03-31

Arkivutredningen
Regeringskansliet FA/kommittéservice
Ku2017:02
Kv Garnisonen
103 33 Stockholm

Svenska Arkivförbundet vill här lämna kommentarer och förslag till arkivutredningen.

Svenska Arkivförbundet är en central organisation för den enskilda arkivsektorn dvs för institutioner och organisationer på nationell, regional och lokal nivå som bevarar och förmedlar arkiv rörande civilsamhälle och näringsliv utanför den offentliga förvaltningen. Förbundet är öppet även för andra organisationer eller personer som är intresserade av dessa frågor och vill stödja förbundets verksamhet. Arkivförbundet arbetar för att på olika sätt främja medlemmarnas intressen samt för att öka kännedomen om arkiv i samhället och därigenom stärka den enskilda arkivsektorn, inte minst inom kulturarvsområdet.

Arkivförbundets text har tre avsnitt: Kulturarv, Enskilda arkiv och Omvärldsanalys och utgår från texter och inspel med dessa teman som tagits upp i arkivutredningens expertgrupp. Efter varje avsnitt kommer förslag till åtgärder i punktform.

Det vi särskilt vill lyfta fram till Arkivutredningen är, att inga skapa förslag bör läggas innan man genomfört en bred och djupgående utredning av den enskilda arkivsektorn.

De dokument som hittills framkommit inom utredningen ger en bra och översiktlig bild av det enskilda arkivområdet, men ger inte tillräckligt underlag för att lägga långtgående förslag för området t ex inför en ny arkivlag.

Vi hoppas därför att Arkivutredningen landar i att föreslå att det genomförs en utredning liksom i Norge rörande det enskilda arkivområdet bland annat när det gäller:

- *enskilda arkiv som information och källor med utgångspunkt i deras samhällsmässiga och historiska egenvärde, och som en viktig del av vårt gemensamma samhällsminne och kulturarv*
- *institutioner som bevarar och förmedlar enskilt arkivmaterial och deras samhällsuppdrag, som en del i samhällets informationsförsörjning och som en del av samhällets demokratiska och kulturella infrastruktur*
- *ansvarsfördelning*
- *långsiktig finansiering av den enskilda arkivverksamheten inklusive utvecklings- och forskningsmedel*

1. Synpunkter rörande arkiven som en viktig del av kulturarvet

Arkivutredningens utgångspunkt

”I slutet av oktober 2017 beslutade regeringen om direktiv för utredningen ”Översyn av arkivområdet”. ”Det är alltså dags att ge arkivområdet, i vid mening, en ordentlig genomlysning.” (Ku 2017:02, Arkivutredningen)

Trots meningar som ”arkivområdet i vid mening” och ”ordentlig genomlysning” är utredningens huvudsyfte att ”säkerställa samhällets tillgång till allmänna handlingar nu och i framtiden”.

Att göra en ordentlig översyn av digitaliseringens konsekvenser både för de offentliga och de enskilda arkiven är självklart av nöden. Men att en arkivutredning inte genomförts tidigare, så att arkiven kunde inkluderas i propositionen ”Kulturarvspolitik för ett Sverige som håller ihop” (Prop.2016/17:116) är förvånande eftersom man i denna säger sig ta ett helhetsgrepp om kulturarvsområdet. Kanske beror det på politikernas och tjänstemäns uppfattning att arkiv egentligen inte hör hemma inom kulturarvssektorn, eller på att det mest synliga arkivet, Riksarkivet, huvudsakligen uppfattas som förvaltningsmyndighet. Från de enskilda arkivens sida var det beklagligt att arkiven inte inkluderades och behandlades i propositionen

I kommittédirektivet till den pågående arkivutredningen är kulturarvsperspektivet nedtonat även om man slår fast ”Arkiv bevaras för att användas och bidrar både till de övergripande nationella kulturpolitiska målen.....och till samhällsutvecklingen. Kulturarvsuppdraget och förvaltningsuppdraget är inte två parallella verksamheter, utan delar av samma helhet.”

När det gäller de enskilda arkiven är man tydligare när det gäller kulturarvsuppdraget: ”Översynen bör tydliggöra de enskilda arkivens viktiga roll som en del av det gemensamma kulturarvet. För att arkivens värden som kulturarv ska komma hela samhället till del bör det offentliga kulturarvsarbetet vidareutvecklas så att det gemensamma kulturarvet blir en angelägenhet för alla, det offentliga samtalet vidgas och fördjupas och medskapande och engagemang främjas.” I detta instämmer vi till fullo.

Trots att fokus ligger på digital informationshantering och digitala arkiv vore det önskvärt om arkivens kulturarvsuppdrag ges ordentligt utrymme i utredningen och likaså i den kommande propositionen.

Samlat kulturarv

Förhoppningsvis är tanken att, även om denna arkivutredning görs separat, arkivsektorn sedan ska inkluderas i en gemensam kulturpolitik för ett Sverige som håller ihop, och när det gäller kulturarvsuppdraget även ha samma övergripande mål.

En gemensam politisk ram och ett nära samarbete mellan kulturarvsinstitutionerna är nödvändigt både på nationell och regional nivå. Redan i dag finns väl utvecklade samarbeten mellan kulturarvsinstitutionerna t.ex. kring projekt, kulturarvsportaler, kulturarvspedagogisk verksamhet, utställningar, kursverksamhet och i vissa fall också samlokalisering. Professionellt samarbete, sambruk och tillgång till varandras samlingar ger mervärde, och är i bland förutsättning för delar av verksamheten som t ex arkivens information är för de kulturhistoriska museerna.

Museernas verksamhet bygger idag till stor del på berättelser, berättelser som oftast tas fram direkt ur arkiven eller indirekt ur lokalhistorisk litteratur. Ett färskt exempel är den nya basutställningen vid Länsmuseum i Gävle. Stora ytor med ett fåtal utvalda föremål som är tänkta att ge besökaren en inblick i länets historia och i människooeden. Vad säger två gevär i en monter, en huggyxa i en annan och en kaffekanna i en tredje till en familj som kommer på

besök? Ingenting. Och föremålen är inte heller huvudsaken, de finns där som blickfång och krokare för att hänga upp museipedagogens berättelser, berättelser som grundas på information ur statliga och enskilda arkiv. Utan arkiv blir det ingen levande historia eller fördjupad kunskap på våra museer. Så använder t ex museet Jamtli fortlöpande material från Föreningsarkivet och Landsarkivet för att levandegöra historien på friluftsmuseet, i pedagogisk verksamhet, i utställningar, i kulturmiljöarbetet osv.

Det är glädjande att det i spåren av kulturarvspropositionen nu också ges gemensamma uppdrag till kulturarvssektorn. Regeringen gav nyligen Riksantikvarieämbetet i uppdrag ”att kartlägga kulturarvsarbetets betydelse för skolväsendet samt att främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna.” Uppdraget ska genomföras i samverkan med Riksarkivet, Statens kulturråd och Statens skolverk. ”Projektet behöver få en tydlig bild av vilken beredskap och potential det finns i skolan för en mer utvecklad samverkan med kulturarvsinstitutioner, som museum och arkiv.”

Det inledande arbetet har bestått i en kartläggning av hur samarbetet mellan kulturarvsinstitutionerna och skolan har sett ut, och kompletteras för närvarande med en mer djupgående översikt över arkivpedagogikens framväxt i Sverige.

Arkiven är en del av vårt gemensamma kulturarv

Att frågan om arkiven är kultur(arvs) institutioner, och om samlingarna är en del av vårt gemensamma kulturarv, ens behöver diskuteras är förvånande eftersom det i den tidigare arkivutredningen *Arkiv för alla – nu och i framtiden* (SOU 2002:78) är så självklart att det inte behöver ifrågasättas eller problematiseras. Den enda ändring i arkivlagen som denna utredning föreslår är att ”...lägga till att de enskilda arkiven också är en del av det nationella kulturarvet.” (s.119)

En stor del av *Arkiv för alla* ägnas åt att föreslå åtgärder för att kulturarvet ska kunna användas av så många som möjligt, och hur arkiven, särskilt landsarkiven och de regionala enskilda arkiven, ska stärkas som kulturinstitutioner. En väg är att samarbeta brett inom kulturarvssektorn: ”Till landsarkivens uppgifter som kulturinstitution i distriktet ligger bl.a. att i samarbete med andra kulturinstitutioner som andra arkiv, bibliotek och museer utveckla arbetet med att tillgängliggöra kulturarvet för olika användargrupper.” Samarbetet skulle utvecklas ytterligare genom centrumbildningar: ”Tillskapandet av lokala eller regionala arkiv- och kunskapscentra är ett viktigt steg på vägen mot ökad tillgänglighet.” De nya grupper som man ska inrikta sig på är barn, ungdomar, daglediga vuxna, människor med annan kulturell bakgrund än den svenska och människor med funktionshinder. För att främja detta arbete föreslås att 9 tjänster som arkivpedagoger inrättas, en vid vart landsarkiv, dock utan extra ekonomiskt tillskott. Uppdraget var än vidare: ”Arkivverket skall därför få i särskilt uppdrag att initiera, stötta och agera rådgivare för nydanande pedagogiska och publika arkivprojekt runt om i landet.” (s.162)

Även här förordade man samverkan med museer, andra arkiv, hembygdsrörelsen osv. Som resultat av den följande propositionen inrättades ett treårigt nationellt uppdrag inom arkivpedagogik, ett uppdrag som inte gick till ett statligt arkiv utan till Skånes Arkivförbund 2006-2008.

Och varför ansåg man i utredningen att det inte skulle finnas några arkivpedagoger på Riksarkivet i Stockholm? Antagligen för att man redan då såg att det inom Arkivverket fanns en klar skillnad mellan centrum och periferi i synen på kulturarv och vad ett arkiv är. I det centrala Riksarkivet lutade man mer åt förvaltning än kultur, och även om myndigheten stod på två ben så var man låghalt. Liksom övriga statliga kulturinstitutioner fick

Riksarkivet/Arkivverket i de årliga regleringsbrevens uppdrag inom kulturområdet som skulle återspeglas, men det uppfattades mest som om att uppdraget egentligen inte rörde Riksarkivet, utan att det bara var en följd av att Riksarkivet var placerat under Kulturdepartementet.

Arkiv för alla gav en knuff framåt för hela arkivsektorn när det gällde kulturarvsarbetet, men det var främst inom de enskilda arkiven som man följde intentionerna i *Arkiv för alla* och inrättade tjänster som arkivpedagoger, startade Historieverkstäder för barn och vuxna, programverksamhet som "Arkivet som mötesplats för nytta och nöje", arbetade mot nya målgrupper osv. Trots visst inre motstånd kom också landsarkiven att dras med i arbetet och involverades i gemensamma utåtriktade kulturprojekt, evenemang och samarbeten som initierats av de regionala enskilda arkiven som Arkivens Dag, SASS - Svenska arkiv i samverkan för synlighet, Arkivveckan, Arkivpedagogiskt forum mm.

I dag är det analoga utåtriktade och folkbildande publikarbetet i fortsatt växt och utveckling inom den enskilda sektorn och även vid landsarkiven. Inom det statliga arkivväsendet planerar man dock i framtiden att satsa mer på digitala möten med arkivanvändarna.

Värna de regionala arkiven – enskilda och statliga – som kulturinstitutioner

Såväl de regionala enskilda arkiven som landsarkiven identifierar sig idag som kulturinstitutioner och arbetar liksom museerna, och ofta i samarbete med museerna, med kulturarvet som resurs för lärande, social sammanhållning, hälsa och välbefinnande, bildning, kulturella och kreativa näringar, kulturturism osv. Genom att de regionala enskilda arkiven ingår i Kultursamverksansmodellen tydliggörs också deras kulturuppdrag i de regionala kulturplanerna.

2010 blev Riksarkivet en myndighet och har sedan dess arbetat för att jämka ihop en rad skilda kulturer och synsätt till en enhet, vilket inte har varit lätt. Samtidigt har allt fler delar av verksamhet, beslut och ekonomi centraliserats. Detta är inte unikt för Sverige, utan de senaste 15 åren har det nästan pågått en centraliseringstävling mellan de nordiska Riksarkiven där landsarkiven/statsarkiven förlorat allt mer av sitt självbestämmande och lokala profil, fått mer specialiserade uppgifter och riskerat att förlora bredden som öppna, regionala kulturinstitutioner. Så har t.ex. Landsarkivet för Fyn sedan 2014 blivit Rigsarkivets lesesal i Odense. Några fysiska publika arrangemang tycks man inte längre ha, och den ökade säkerheten kan skrämja den som av nyfikenhet skulle vilja besöka arkivet. Det första man får veta på hemsidan är "Husk sundhetskort og billede-ID" dessa behövs för att man ska bli elektroniskt registrerad som besökare. När man väl släpps in får man i stort sett klara sig själv, men kan få hjälp av en medarbetare. Däremot satsar man stort i Danmark på att engagera arkivanvändarna som frivilliga i flera stora digitala crowdsourcingprojekt.

Hos de nordiska riksarkiven har förvaltning av de moderna arkiven och digitalt skapad information kommit allt mer i förgrunden vilket kommit till uttryck vid rekrytering av nya riksarkivarier som inte längre är historiker eller arkivarier, utan hämtas från statsförvaltningen. Nu senast i Danmark där den nya rigsarkivarien Anne-Sofie Jensen kommer från Styrelsen for Dataforsyning og effektivisering. Hon anses särskilt lämplig för: "at stå i spidsen for fortsættelsen og intensivering af Rigsarkivets digitale transformation."

Och självklart kommer arkiven att transformeras som en naturlig del av hela samhällets digitalisering, och där de digitalt födda arkiven är en självklar del. Samtidigt pågår i stor skala en digitalisering av analogt arkivmaterial särskilt inom den statliga arkivsektorn, bland annat för ökad tillgänglighet för den stora gruppen släktforskare, men också för att skydda material som kyrkböcker och domböcker och inte minst som en arbetsbesparande åtgärd.

Det finns dock en övertro på att digitalisering av analogt material i sig skulle vara det stora lyftet när det gäller tillgänglighet. Inom det nordiska arkivprojektet ”Turning access into learning” (Nordiskt Centrum för kulturarvspedagogik, 2018) har man undersökt digitala arkivs potential för lärande. Att digitalisering och åtkomst till digitala arkiv skulle bli det stora genombrottet för att nå ut till mängder av potentiella användare visar sig inte stämma. Tillgänglighet är inte detsamma som användbarhet. En arkivovan besökare har mycket små möjligheter att få ut något av att söka i NAD, särskilt om man inte har en mycket specifik fråga, och inte förstår det interna arkivspråket. Inte ens mycket vana släktforskare kan fullt ut nyttja den information som finns i Riksarkivets digitala forskarsal. Stora pedagogiska insatser krävs för att göra NAD mer användarvänlig eftersom det är stor skillnad att söka sig fram till information i arkivmaterial som inte är tematiskt eller ämnesordnat på samma sätt som i bibliotek och museer. Här behövs stora insatser av volontärer som kan tagga det digitala arkivmaterialet som man idag gör i UK och Danmark.

Ett mycket stort problem när det gäller digital tillgång till arkivinformation är att bara ca 3-4% av Riksarkivets hundratals kilometer analoga material är digitaliserat, och då huvudsakligen det som efterfrågas av släktforskare och andra myndigheter. De enskilda arkiven är i stort sett helt analoga. Såväl allmänhet som forskare kan lätt få den felaktiga uppfattningen att stora delar av arkivens bestånd redan idag finns digitalt tillgängligt, och att det man inte hittar på nätet inte existerar. Stockholms stadsarkiv uppskattar att det i nuvarande takt skulle ta ungefär 300 år att digitalisera det analoga materialet vilket också är förbundet med stora kostnader, inte minst för digital lagring. Inom den enskilda arkivsektorn pågår informationsskanning i mycket liten skala, delvis på grund av resursbrist. När det gäller enskilda arkiv är det också ett stort och växande problem att finna en gemensam och långsiktig lösning och finansiering för bevarandet av digitalt född information.

De fysiska arkivinstitutionerna är därför absolut nödvändiga, både för att få tillgång till icke digitaliserat material och för att få vägledning och tips om intressant källmaterial av kunnig personal. Därmed kan man bredda sina arkivsökningar och få ett mer mångsidigt och relevant resultat av undersökningen. Den fysiska kontakten med arkivmaterialet tillför också, utöver den rent historiska informationen, andra dimensioner som inte finns i den digitala bilden som synintryck, doft och känsla (även med vita vantar) och att man kan få en uppfattning av helheter.

Att i framtiden bara erbjuda dessa stora mängder arkivmaterial digitalt vid förfrågan, eller att få ta del av original i avlägsna stordepåer, skulle vara en stor förlust och högst odemokratiskt eftersom majoriteten av befolkningen inte skulle ha intellektuella eller ekonomiska möjligheter att ta del av det gemensamma kulturarvet. Det skulle samtidigt vara förödande och utarmande för forskningen.

Närhet till arkiven gäller inte bara tillgången till den historiska informationen. Trots att det idag finns Digitalt museum och vi kan se föremålen och tillhörande katalog på nätet, så är det ingen som skulle komma på tanken att stänga museerna, samla föremålen i ett gemensamt stormagasin eller kanske till och med förstöra originalen. Museerna är mer än sina samlingar, och så är det också med arkiven. De är sociala mötesplatser, platser för lärande och underhållning, platser för deltagande och medskapande t ex som guider i forskarsalen, genom att delta i registrering av fotografier och tagga förteckningar eller delta i transkriberingsgrupper. I de enskilda arkiven är det än vanligare med ideellt arbete, ofta genom volontärarbete t ex med att ordna och förteckna material.

I de regionala arkiven träffas släktforskargrupper och lokalhistoriska forskare, här går man på kurser, lyssnar på föredrag, deltar i arkivkaféer och bidrar med egna erfarenheter osv. Till

skillnad mot museerna, dit man ofta går för att ganska passivt titta på en utställning, bygger arkiven i långt större utsträckning på egen aktivitet och social interaktion.

Riksarkivet Stockholm förvaltar kulturarvet men arbetar inte aktivt för att vara en öppen och inkluderande kulturinstitution. Att Riksarkivet centralt huvudsakligen ser sig som en förvaltningsinstitution, eller att det för närvarande krävs att man lägger mest kraft på modern statsförvaltning i en digital tid, får inte hämma utvecklingen av kulturarvsuppdraget som idag huvudsakligen tas om hand och utvecklas ute vid landsarkiven.

Att de nuvarande landsarkiven/Riksarkivets avdelningar i provinsen (inklusive Stockholms stadsarkiv, Malmö stadsarkiv, Värmlandsarkiv) finns kvar som öppna, tillgängliga kulturinstitutioner är en viktig signal om statlig närvaro till politiker och medborgare ute i landet. De ger en demokratisk tillgång till kulturarvet, ger möjlighet att använda detta kulturarv för regional utveckling och att även fortsättningsvis vara viktiga samarbetspartners för enskilda arkiv, museer, föreningsliv, skola, högskola och universitet m.fl., och inte minst för ett Sverige som håller ihop!

Om dessa regionala avdelningar ska finnas kvar eller inte bör inte beslutas av Riksarkivet internt, utan det ska klart framgå i utredningen och följande proposition att den regionala närvaron ska behållas.

I utredningen ställs frågan om man ska dela upp Riksarkivets uppdrag i ett kulturarvsuppdrag och ett förvaltningsorienterat uppdrag. Det kan man svara ett obetingat ja på. Om kulturarvsuppdraget inte tydliggörs och upprioriteras kommer förvaltningsuppdraget även framöver att vara helt dominerande. En neddragning, eller nedläggning, av den regionala verksamheten skulle få negativa konsekvenser även för de enskilda regionala arkiven.

Det påpekades redan i propositionen 2004/05:124, som följde på den senaste arkivutredningen, att det var kulturpolitiskt angeläget att arkiven var lokaliserade så, att så många människor som möjligt skulle kunna ta del av materialet, och att landsarkiven kunde fortsätta som starka regionala aktörer. Detta bör vara vägledande även för denna utredning

Förslag:

- Den kommande Arkivlagens ändamålsparagraf bör få skrivningar liknande de för museer och bibliotek t.ex. ”offentligt finansierade arkiv ska utifrån sitt ansvarsområde bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning.” eller efter bibliotekslagen ”offentligt finansierade arkiv ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning och främja intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Arkiven ska vara tillgängliga för alla”. Med skrivningen ”offentligt finansierade” inkluderas också den övervägande majoriteten av organisationer/institutioner för enskilda arkiv.
- att samma kulturpolitiska ramverk och uppdrag ska gälla hela kulturarvssektorn
- Riksarkivets kulturarvsuppdrag måste lyftas fram och specificeras
- Dela upp Riksarkivets uppdrag i ett kulturarvsuppdrag och ett förvaltningsorienterat uppdrag

- Landsarkiven/riksarkivets regionala avdelningar behålls och likaså arkiv med landsarkivfunktion, och de bör få ett tydligt uppdrag som regionala kulturarvsinstitutioner
- Låt landsarkiven komma till tals separat inför utredningens skrivande

2. Synpunkter på arkivutredningens text ”Fråga om enskilda arkiv” och Riksarkivets inspel om enskilda arkiv ”Enskilda arkiv- ett mångfasetterat område

I det följande berörs bara enskilda arkiv i ”traditionell” bemärkelse och inte frågor rörande de arkiv som skapas i privata företag med offentlig finansiering inom vård, skola och omsorg, bolag med allmänna handlingar mfl.

I utredningens ”Frågan om enskilda arkiv”, Reglering, från 2018-10-23 behandlas huvudsakligen enskilda arkiv som institutioner och bevarare av enskilt arkivmaterial. I dokumentet berörs bara flyktigt betydelsen av arkivinnehållet och dess värde som en viktig och nödvändig del av samhällsdokumentationen.

I texten är det också på flera ställen svårt att förstå om ”enskilda arkiv” syftar på arkivinnehåll eller förvarande institution. Så skriver man t ex på s.4: ”Direktiven betonar vidare betydelsen av goda relationer mellan å ena sidan det allmänna arkivväsendet på olika nivåer och å andra sidan enskilda arkivbildare, bl.a. inom kultursamverkansmodellen” Här menar man förhoppningsvis enskilda arkiv i form av regionala institutioner, och inte de som ger upphov till arkiv(material). Därför är det välkommet att Riksarkivet i sin text har en grundlig genomgång av de olika betydelserna av begreppet arkiv.

Utredningens text är för övrigt nyanserad, man identifierar tydliga problemområden och återkopplar till de dialogmöten som genomförts på olika ställen i landet.

Vi säger ja till ett kapitel om enskilda arkiv i arkivlagen, men först en djuplodande utredning om enskilda arkiv

De dokument som hittills framkommit ger en bra och översiktlig bild av det enskilda arkivområdet, men ger inte tillräckligt underlag för att lägga långtgående förslag t ex inför en ny arkivlag.

Vi hoppas därför att utredningen landar i att föreslå att det genomförs en djup och bred utredning rörande enskilda arkiv bland annat när det gäller:

- enskilda arkiv som information och källor med utgångspunkt i deras samhällsmässiga och historiska egenvärde, och som en viktig del av vårt gemensamma samhällsminne
- institutioner som bevarar och förmedlar enskilt arkivmaterial och deras samhällsuppdrag, som en del i samhällets informationsförsörjning och som en del av samhällets demokratiska och kulturella infrastruktur
- ansvarsfördelning
- långsiktig finansiering av den enskilda arkivverksamheten inklusive utvecklings- och forskningsmedel

Vi säger ja till statsbidrag för att stimulera till nya arkivcentra/kulturarvscentra, och gärna statsbidrag till dem som redan finns

Med en helhetssyn och samarbete när det gäller samhällets minne är det också logiskt med en fysisk närhet, och med stor bredd när det gäller ingående institutioner. Lund och Östersund är utmärkta förebilder där en mångfald av institutioner, organisationer/föreningar inte bara delar lokaler, utan har ett brett samarbete när det gäller samlingar, dokumentation, forskning och inte minst viktigt, ett gemensamt publikarbete. Ett publikarbete som utöver gemensam forskarsal även handlar om kurser, programverksamhet, universitetsundervisning, arkivpedagogisk verksamhet för skola och äldre och mycket mer.

Ja till ett helhetsperspektiv i samhällsdokumentationen, ja till nära samarbete, men nej till statlig reglering (med undantag för offentligt finansierade företag inom välfärd, mfl)

Informationens värde – de enskilda arkiven måste ses som källor med egna kvalitéer och samhällsmässigt och historiskt egenvärde

Inspiration när det gäller privatarkivutredningar kan man hämta från Norge där man under det senaste decenniet satt allt mer fokus på privatarkivens roll i samhällsdokumentationen. Arbetet fick verklig fart i och med *Stortingsmeldingen Arkiv* som kom 2012, vilken var den första på arkivområdet i Norge. Här konstaterade man, att om man skulle få en helhetlig samhällsdokumentation så måste något göras på privatarkivområdet vilket var klart underrepresenterat i förhållande till det statliga och kommunala. Riksarkivarien fick därför i uppdrag att, i samarbete med andra aktörer inom området, konkretisera på vilken nivå bevarandet av privatarkiv borde ligga för att få en tillfredställande helhetlig dokumentation. Man fick till stånd privatarkivutredningen *Samdok - samla samfunnsdokumentasjon, En helhetlig samfunnshukommelse* och en grupp tillsattes för att se närmare på frågan, och resultatet skulle sedan skulle utmynna i en strategi för privatarkivområdet, en strategi som nu finns för tiden 2015-2020. I gruppen ingick förutom Riksarkivarien, Kulturrådet, Landslaget for lokal og privatarkiv (idag Arkivforbundet), Norsk Arkivråd, Kommunenes sentralforbund, Interkommunalt arkiv Møre og Romsdal och Arbark. Utredningen Samdok ”konkretiserer hvordan vi kan komme nærmere målet om mer helhetlig og balansert dokumentasjon av kultur og samfunn”

I utredningen diskuteras också synen på arkivens innehåll och funktion, och värde som *bevis* för fakta och transaktioner, vilket är utgångspunkt när det gäller offentliga arkiv, och/eller arkiv som *minne och dokumentation*, vilket är mer utmärkande för privata arkiv.

Privatarkivens värde som källor var något som också togs upp i kartläggningen *De nordiska privatarkiven och deras förvaltare* - en jämförande undersökning av arbetet med privatarkivfrågor vid de nordiska arkivverkens institutioner utförd av de nordiska riksarkivarierna 2010. Här konstaterade man att de nordiska nationalarkiven tidigare främst har betraktat privatarkiven som viktiga *komplement* till myndighetsarkiven. ”Man har dock sällan tagit upp privatarkivens värde i sig, som källor till kunskap om och kvarlevor efter den privata sektorns verksamhet och enskilda människors liv i det förflutna” ...”De kan dessutom ge andra perspektiv än myndighetsarkiv” Man konkluderar därför att ”Privatarkiven kan inte uteslutande värderas i förhållande till de offentliga arkiven utan bör också betraktas och förmedlas med utgångspunkt i det egna samhällsmässiga och historiska egenvärdet” (s.3)

Som framhålls i den norska privatarkivutredningen måste arkiven/arkivarierna, för en helhetlig samhällsdokumentation, vara aktiva och själva gå ut och dokumentera företeelser i samhället t ex genom intervjuer, minnesinsamlingar, foto och film mm. En lång rad sådana projekt har också genomförts under senare år. Likaså måste man aktivt samla in arkivmaterial, och även se till att arkiv skapas. Det sker också utanför de traditionella arkiven genom arkivaktivism och t ex i Malmö universitets fleråriga digitala forskningsprojekt *Living archives* med ingångar som Urban Archiving och Co-archiving med målsättning att hitta prototyper för "...how digital archives can become resources for social and cultural change" genom att särskilt arbeta med underdokumenterade grupper.

I Norge har man, på regional nivå utpekat arkiv som fylkeskoordinerande för privatarkiv, och som efter kartläggningar, beståndsanalys och samhällsanalys utarbetar bevaringsplaner för att fylla luckor i dokumentationen. Man betonar att detta måste ske genom samarbetsavtal och samhandlingsplaner mellan arkiven och även museerna som i Norge bevarar 23% av det privata arkivmaterialet, och att det måste ske på lokal, regional och nationell nivå. Arkiven måste också bli mer inkluderande och engagera fler i samhällsdokumentationen. Här är det fråga om social inkludering, medskapande och samhandling. I Stortingsmeldinga 2012 skriver man: *Eit overordna mål for regjeringa er å utjamne økonomisk og sosial ulikskap og arbeide for eit inkluderande samfunn der alle kan ta del. Arkiva og musea skal fungere som dialoginstitusjonar, møtestader og sosiale arenaer for mange ulike grupper. Institusjonane skal på den måten vere med på å styrkje demokratiet og ytringsfridommen gjennom arbeidet sitt. Målet med inkluderingsarbeid i arkiva er vidare enn berre å inkludere frivillige eller ufrivillige ikkje-brukarar. Det handlar om å gjere institusjonane til aktive endringsagentar som tener samfunnet på beste måten. Lokal kontekst og tilknytning er sentrale element i dette arbeidet, for det er her institusjonane har høve til å nå relevante målgrupper. (s.59)*

Medskapande är en metod i inkluderingsarbetet och därigenom kan man också försäkra sig om en bredare representation i samhällsdokumentationen. Arkivarien som aktivist blir än viktigare när det gäller att fånga nya sociala rörelser och nätverk där mycket av aktiviteterna sker i sociala medier.

Riksarkivet bör ha samma roll i förhållande till institutioner/organisationer som bevarar och förmedlar enskilda arkiv som RAÄ till museerna. Ett brett sammansatt, fristående råd under departementet hanterar frågor rörande enskilda arkiv

Förhållandet mellan Riksarkivet och institutioner som bevarar och förmedlar enskilda arkiv bör bygga på samma relationer som mellan Riksantikvarieämbetet och landets museer. Här har ämbetet ett uppdrag att förmedla kunskap, erbjuda teknik- och metodstöd och främja museernas arbete med att bevara, använda och utveckla kulturarvet. Förutom rådgivning ska man också arbeta för ökad samverkan mellan museer och med andra institutioner inom kulturområdet.

Detta bör vara en rimlig modell också för förhållandet mellan Riksarkivet och arkivinstitutioner inom det enskilda området där Riksarkivet kan ha en kunskaps- och metodutvecklande, rådgivande, samordnande och stödjande roll.

Samarbetsrådet för enskilda arkiv inrättades 2013 och ska bland annat genom samarbete mellan Riksarkivet och den enskilda arkivsektorns organisationer "främja utvecklingen av enskild arkivverksamhet och bevarande av för kulturarvet betydelsefulla enskilda arkiv i andet". "I förarbetena till Samarbetsrådet skriver Riksarkivet i sin rapport till regeringen att det "... har konstaterats att det finns ett behov av ett institutionaliserat samarbetsforum byggt på demokratiska principer där de statliga och enskilda arkivsektorerna möts som jämbördiga parter." Samarbetsrådets arbete regleras genom förordning 2009:1593 med instruktion för Riksarkivet (ändring 2012:814) och den Arbetsordning för rådet som antogs 2013. Beslut om

bidrag till enskild arkivverksamhet fattas ensidigt av Riksarkivet efter samråd, medan beslut i övriga frågor ska biträdas av ordförande och hälften av ledamöterna varav minst en representant för FA och en för NAF.

Trots namnet samarbetsråd, en arbetsordning som ger rådet ett brett uppdrag samt den ursprungliga tanken om jämbördiga parter är det uppenbart att rådet inte i huvudsak är tänkt för samarbete utan snarare för samråd och som en plats för menings- och informationsutbyte. Det kan vara dags att se över samarbetsrådet vilket Riksarkivet också skriver i sitt inspel till utredningen "Riksarkivet avser att se över samarbetsrådets arbetssätt." Det har framskyntat att man också vill se över rådets sammansättning.

Vi föreslår att samarbetsrådets sammansättning och verksamhetsområde ses över i samband med den övergripande utredning om den enskilda arkivsektorn som vi tidigare föreslagit, och att man då sneglar på hur man löst samarbetsfrågan i Danmark. Här har man sedan lång tid tillbaka ett *Privatarkivudvalg*, tillsatt av departementet med uppgift att gemensamt handha frågor som rör privatarkiv. Utskottets uppdrag är att främja samarbete och koordination mellan Riksarkivet och andra kulturella och vetenskapliga institutioner som samlar in och tillgängliggör privata arkivalier. Det danska udvalget har en bredare sammansättning och uppdrag än det svenska men utdelar inte bidrag. Udvalget kan starta egna projekt och tillsätta arbetsgrupper med sakkunniga som inte sitter i utskottet. Kulturministern kan anmoda utskottet att uttala sig om frågor som insamling, bevarande och tillgängliggörande och udvalget rapporterar direkt till kulturministern. I udvalget har Rigsarkivet tre representanter och organisationer åtta representanter: Arbejderbevegelsens arkiv og bibliotek, Sammenslutningen af lokalarkiver (två representanter) Det Kongl. Bibliotek, Nationalmuseet, Organisationen Danske arkiver, Slots-og kulturstyrelsen (motsvarar Kulturråd+RAÄ) och Det danske udvandrersarkiv. Riksarkivarien är ordförande.

I Riksarkivets inspel talas mycket om samråd och samverkan i olika frågor vilket vi uppfattar som svagare än ord som "i samarbete med", "gemensamt" eller "tillsammans med", som skulle vara mer relevant om man utgår från att den enskilda sektorn är en jämbördig part.

Även finansiering och bidragsgivning bör ses över vilket påpekats från flera håll under utredningen. En lösning är att alla verksamhetsbidrag går via Statens kulturråd och att Riksarkivet, liksom Riksantikvarieämbetet fördelar FoU-medel.

Ett mer fristående råd med företrädare för fler institutioner skulle stå starkare och främja en bredare samverkan kring, och utveckling av, den enskilda arkivsektorn.

GDPR. Avvakta med RA:s certifiering för "Arkivverksamhet av allmänt intresse". Gör en genomlysning och konsekvensanalys av vad en certifiering/inte certifiering betyder för hela spektret av arkivinstitutioner/organisationer som bevarar och förmedlar enskilda arkiv. Gärna ett gemensamt regelverk rörande sekretess och för säker förvaring av personuppgifter.

Hela hanteringen av frågor om GDPR måste genomlysas bättre. I arkivutredningens text s.17 skriver man: "Även enskilda arkiv kan under vissa omständigheter alltså bedriva arkivändamål av allmänt intresse." En mycket underlig formulering "under vissa omständigheter"? "bedriva arkivändamål"? Meningen fångar den förvirring som råder i Sverige när det gäller enskilda arkiv och GDPR.

I Dataskyddsförordningens artikel 89 talar man om undantag för behandling av personuppgifter t ex *för arkivändamål av allmänt intresse, historisk forskning mm.* Den engelska texten lyder: "Archiving purposes in the public interest" The National Archives, UK skriver: "Archiving in the public interest is processing to secure the permanent availability of recorded memory, in other words, evidence and information, for a wide range of current and

potential future purposes...” varefter kommer exempel på dessa ändamål t ex forskning och undersökningar av alla slag, för att säkra autentisk information över tid, för personlig och lokal identitet, minne och historia osv.

I Guidance on data protection for Archive services (European Archives groups Guidelines on the implementation of the General Data Protection Regulation in the archive sector) kan man rörande artikel 158 läsa ett förtydligande av vilka institutioner och organisationer som lagen gör undantag för pga av “arkivändamål av allmänt intresse”

“Public authorities or public or private bodies that *hold records of public interest* should be services which, pursuant to Union or Member State law, have a legal obligation to acquire, preserve, appraise, arrange, describe, communicate, promote, disseminate and provide access to records of enduring value for general public interest.” (s.10)

Senare i texten kommer ytterligare ett tydliggörande, denna gång om vad som avses med ”law” och ”legal obligation”: “It is important to consider that when the GDPR refers to “national law” it does not mean only pieces of law approved by national parliaments. Recital 41 in fact stipulates that “Where this Regulation refers to a legal basis or a legislative measure, this does not necessarily require a legislative act adopted by a parliament”. The legal instrument that can assign to an entity the legal obligation to acquire, preserve, arrange and communicate archives can change from one country to another, in accordance with different constitutional systems. For example, it could be a national law, a regional law, a ministerial decree, and so on and so forth. At any rate, archivists should consider that an archive service or another cultural institution which has the statutory mission of acquiring, preserving and providing access to archives for general public interest, would fall under the definition of recital 158”.

I princip skulle man då kunna säga att de arkiv, t ex de regionala enskilda arkiven, läns museernas och andra museers arkiv och andra institutioner som har offentligt stöd, och därmed myndighetens godkännande för att utföra dessa arkivuppgifter skulle kunna betraktas, och vara godkända, som institutioner som har tillstånd att processa personliga data för arkivändamål. Det borde därför inte hasta med föreskrifter, förordningar eller lagtexter på detta område. Vi borde, som i flera andra länder, ge oss till tåls och vänta på att den grupp inom EU som särskilt arbetar med tolkningen av artikel 89 kommer med en vägledning.

Det är alltså inte arkivinstitutionerna som är av allmänt intresse, utan den information som inkluderar personuppgifter och som arkiveras, och hur och för vilka ändamål, denna information sedan kan och får användas. Arkivering av information behöver inte innebära omedelbar access. Även de enskilda arkiven kan villkora åtkomst, antingen själva eller genom att arkivägaren satt villkor vid överlämnandet. Hur man hanterar personuppgifter kan idag skifta mellan olika arkiv, och ofta sneglar man på den sekretesslagstiftning som gäller i offentliga arkiv. Här behövs snarast gemensamma regler för den enskilda sektorn, så man inte behöver tveka om hur lång klausul man bör ha t ex för medlemslistor i politiska partier, i religiösa föreningar, för mottagare av stöd från välgörenhetsföreningar, personalhandlingar, när får man publicera fotografier, visa filmer av identifierbara personer osv osv. Detta är en av de två stora frågorna när det gäller GDPR och enskilda arkiv, och därför är det utmärkt att Riksarkivet inom kort i sina allmänna råd kommer att peka på en rad föreskrifter som också kan tillämpas för personuppgifter i enskilda arkiv. Den andra frågan är säker förvaring av de arkiv som innehåller personuppgifter analogt eller digitalt.

Riksarkivet arbetar nu med utgångspunkt i GDPR för att arkiv ska kunna ansöka om att bli erkända eller certifierade som ”Arkivverksamhet av allmänt intresse”. Riksarkivet får enligt förordning 2018:219 meddela föreskrifter om att personansvariga som inte omfattas av

föreskrifter om arkiv får behandla personuppgifter för ändamål av allmänt intresse”
Datainspektionen ska yttra sig över Riksarkivets förslag.

Detta förklarar dock inte arbetet med certifiering. Kanske har Riksarkivet hämtat inspiration till certifiering från UK där arkiv kan ansöka om att bli ackrediterade – Archive Service Accreditation. Detta system har dock ingen likhet med det som nu förbereds inom Riksarkivet, och har inte heller tillkommit på grund av GDPR, utan har helt andra syften. I UK handlar ackrediteringen om en lång, ofta flerårig process som involverar arkiv, personal och lokalsamhälle, med tydliga kriterier som ska uppfyllas, och där det sedan är en Accreditation Panel, kan godkänna arkivet, helt eller delvis.

Man kan ifrågasätta om denna svenska arkivcertifiering verkligen behövs – varför i Sverige och inte i andra länder – och är det Riksarkivet ensamt som ska certifiera enskilda arkiv? Om det nu av andra skäl än GDPR skulle vara önskvärt med någon form av certifiering borde då inte finnas en genomarbetad plan och en bredare panel med representanter för den enskilda sektorn som bedömer ansökan? Det har inte heller presenterats vilka konsekvenser en certifiering kommer att få. Vad betyder det för arkiv som inte blir godkända, kommer deras anslag att skäras ned? Hur är det med museerna och biblioteken som har stora samlingar, ska de certifieras av Riksarkivet? Hur ska man kunna certifieras när inte kriterierna redovisas?
OSV.

Riksarkivets avsnitt ”Ett utökat regelverk om enskilda arkiv” behöver förtydligas. Detta gäller även andra avsnitt i RA:s inspel vilka tyder på kontrollanspråk och ett centralistiskt perspektiv. Erkänn den yrkesmässiga professionalitet och kompetens som finns inom den enskilda sektorn.

I detta avsnitt av Riksarkivets inspel finns delar, och förslag till regleringar, som är helt förståeliga och nödvändiga som t ex att kopiera depositioner innan de återtas, ta över depositioner där ägaren inte går att spåra, överta handlingar efter konkursbon, övertagande av herrelösa arkiv och finansiering av dessa mm. Självklart är det också viktigt att man kan säkra information från offentligt finansierad verksamhet i privat regi och även ha tillsyn över och ha föreskriftsrätt när det gäller dessa.

Annat är mer kryptiskt t ex att ”klassificeringen ska bygga på grundläggande principer och utgå från arkivalisk sakkunskap”. Denna kunskap ska användas t ex vid utpekande av vilka enskilda arkivbestånd som ska omfattas av en utökad tillämpning av arkivlagen, men även ”för den klassificering som Riksarkivet kommer att göra vid sin bedömning om vilka personuppgiftsansvariga som ska omfattas av Riksarkivets kommande föreskrifter om behandling av personuppgifter för arkivändamål av allmänt intresse inom den enskilda sektorn.” Detta måste utvecklas för att bli begripligt och transparent.

Riksarkivet vill att skyddet för enskilda arkiv ska stärkas och att §3 i arkivlagen utvidgas till att omfatta vissa enskilda arkiv: ”enskilda arkivbestånd av särskilt samhällsviktig eller kulturell betydelse”. Här avser man arkiv som innehåller information om samhällsviktiga funktioner och som kan ha avgörande betydelse för den enskilda individen, vilket bygger på att informationen kan klassas som skyddsvärd vilket ska avgöras av Riksarkivet.

”Klassificeringen måste bygga på informationsinnehållet och inte på vem som producerat informationen. Riksarkivet, som expertmyndighet med överblick över arkivområdet, bör utifrån ett helhetsperspektiv avgöra vilken information som behöver bevaras.” Riksarkivet vill också få i uppdrag att ta fram en nationell grund i form av riktlinjer för hur man värderar arkiv, för att få en gemensam utgångspunkt för hela sektorn. Detta ska genomföras i samråd med enskilda arkivsektorn. Mer lämpligt hade varit att man gjorde det i samarbete, och inte i

samråd, och det är tveksamt om det är möjligt eller ens önskvärt med nationella riktlinjer när det gäller arkivens värde, särskilt när det gäller kulturarvsaspekten. Frågan är också, vad händer med de arkiv faller utanför och som Riksarkivet inte anser omfattas av arkivlagen?

Det finns många frågetecken, inte minst i Riksarkivets inspel om enskilda arkiv, och vi anser att ett sådant uppdrag, liksom många andra frågor, ska anstå tills man, som nämnts tidigare, gjort en grundlig utredning av den enskilda arkivsektorn.

Den förra arkivutredningen *Arkiv för alla – nu och i framtiden* kom fram till att de enskilda arkiven är en del av kulturarvet, vilket är självklart, men också att de skulle stå självständiga gentemot Riksarkivet och själva besluta om samlingar och verksamhet: "...ingen bestämmanderätt för arkivmyndigheten vare sig avseende själva arkivmaterialet eller den verksamhet som bedrevs inom de olika enskilda arkivinstitutionerna. Enligt utredningen var det den som innehar ett enskilt arkiv, exempelvis en arkivinstitution eller arkivbildare, som i första hand har ansvar för arkivet" (s.14, Enskilda arkiv) Och så bör det förbli. Man måste lita på den kompetens som finns inom den enskilda sektorn.

Förslag:

- Genomför en bred och djuplodande utredning om enskilda arkiv innan några beslut fattas
- Inför statsbidrag för att stimulera till nya arkivcentra/kulturarvscentra, och gärna statsbidrag till dem som redan finns
- ingen statlig reglering av enskilda arkiv varken rörande samlingar eller verksamhet (med undantag för offentligt finansierade företag inom välfärd, mfl)
- se de enskilda arkiven som källor med egna kvalitéer och samhällsmässigt och historiskt egenvärde
- Riksarkivets bör ha samma roll i förhållande till institutioner/organisationer som bevarar och förmedlar enskilda arkiv som RAÄ till museerna
- Riksarkivets samarbetsråd ersätts av ett brett sammansatt, fristående råd under departementet som hanterar frågor rörande enskilda arkiv
- Avvakta med RA:s arbete rörande GDPR och enskilda arkiv liksom "certifiering" för "Arkivverksamhet av allmänt intresse" tills det kommer gemensamma tolkningar och rekommendationer på EU-nivå

3. Synpunkter på arkivutredningens "Omvärldsanalys"

Omvärldsanalysen ger en rättvisande bild, även om den/de som skrivit den inte är så engagerade i frågan om arkiven som en del av vårt kulturarv, och inte heller kulturarvet som utvecklingskraft. Inriktningen är främst på statliga arkiv, och mindre på arkivsektorn som helhet.

Användarnas delaktighet, stor fråga för kultursektorn men inte i analysen

På några ställen, i inledningen och under avsnittet digitalisering, nämner man kortfattat arkivens publik och användare som aktiva deltagare, men inget om hur det förhåller sig i det verkliga livet, på plats i arkivet. Man skriver: ”Den allt snabbare utvecklingen på kommunikationsområdet innebär att nya förväntningar på information och upplevelser skapas och nya relationer mellan producenter och användare uppstår.” (s.2) ”Användarna är inte bara konsumenter utan också producenter i allt högre grad”(s. 4) ”Arkiven bör kunna bidra till ökad öppenhet och delaktighet”(s.7)

Vi går allt mer mot en tid av ökad delaktighet, medskapande och delat ansvar för kulturarvet – både digitalt och analogt – inte alltid som en vilja inifrån institutionerna, utan mer som ett tryck, och krav utifrån. Samarbete mellan professionella, civilsamhälle och medborgare är något som idag framhålls som önskvärt i de flesta nationella och europeiska dokument som rör kulturarvet. (t ex Faro-konventionen - Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society och uppföljningen European heritage strategy for the 21st century) Likaså att det finns en deltagarförväntan som styr denna utveckling framåt, vilket framhålls i Framtidskommissionen (Regeringen, Framtidskommission – underlagsrapport: Är framtiden kulturens re-renässans?)

För arkivens del handlar det om en ny tid när arkiven inte bara är en viktig del i det demokratiska systemet genom att tillhandahålla säker och autentisk information, utan att arkiven måste bli mer demokratiska både när det gäller en jämlik tillgång, och inte minst ett mer demokratiskt innehåll. Vi är nu inne i ett paradigmsomväxling som Terry Cook benämner ”Community: participatory archiving – the activist-archivist mentors collaborative evidence and memory-making” (Terry Cook: Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. *Archival Science* 2013)

Även om man i omvärldsanalysen ser möjligheten för arkiven att samla in ”material från grupper som inte brukar få utrymme i samhällsdebatten” (s. 6) så avses det inte ske i samarbete och dialog med det omgivande samhället, utan som ett ensidigt val från arkivens sida. Det är inte en väg för framtiden.

Analogt och digitalt

Man tar upp problemet med att den övervägande delen av analoga arkiv även i framtiden kommer att förbli analoga. (om det nu verkligen är ett problem, det kanske är en framtida resurs som upplevelse att få arbeta med autentiskt material på papper) Och att analogt material som skannats inte alltid är mer tillgängligt, eftersom det inte finns tillräckliga, eller begripliga, sökmöjligheter, vilket vi också framhållit i ett tidigare avsnitt. Man skriver: ”Från användarperspektiv finns det en risk att de analoga arkiven inte kommer att användas i samma utsträckning som de digitala, vilket får konsekvenser för den allsidiga historieskrivningen”. Det är absolut en risk, särskilt som många kan få uppfattningen att det som inte finns digitalt inte existerar, trots att det rör sig om hundratals mil på pergament och papper bevarade under tusen år (varav mycket är enskilda arkiv även om det bevaras av staten) Det handlar inte bara om den professionella historieskrivningen som hotas, utan även en jämlik, demokratisk tillgång till arkiven för bredare grupper, som kan hotas ytterligare om det analoga materialet av kostnadsskäl flyttas till avlägsna fjärrmagasin.

Åtgärder som kan öka tillgängligheten, motverka att de analoga arkiven faller i glömska och att de informationsdigitaliserade arkiven blir mer användbara är bl. a. att öka kunskapen om arkiv i samhället. Mer resurser till arkivpedagogiskt och publikt arbete behövs – inget barn

ska lämna grundskolan utan att veta vad ett arkiv är, hur det kan användas och att det är en medborgerlig rättighet att använda det. De som redan är arkivanvändare, eller nya intresserade, måste engageras i arbetet och, liksom på andra håll i världen, hjälpa till och skriva kommentarer till förteckningarna, tagga dem ämnesvis, hjälpa till att transkribera svåräst material och mycket mer som arkivpersonalen aldrig skulle mäktat med. Betydande medborgerliga insatser görs på arkiv runtom i världen tex Citizen Archivist (Nationalarkivet USA) ”Frivillig i Rigsarkivet” Danmark (registrering, transkribering, skanning mm i grupp på arkivet eller digitalt, arbetet kan följas på Rigsarkivets blogg borgerforskning.dk) I det svenska statliga arkivväsendet är det lite sämre, men i Östersund deltar ca 30 personer, analogt och med fika, i arbetet med att transkribera domstols- och sockenprotokoll, brev, dagböcker, föreningsprotokoll osv. vilket har varit till stor nytta t ex vid historiska institutionerna i Uppsala, Sundsvall och Trondheim.

Hållbar utveckling, strävan efter regional utveckling, urbanisering

I omvärldsanalysen tar man med FN:s Agenda 2030 och sätter sökarljuset på en hållbar utveckling både när det gäller klimat och miljö och även ekonomiskt och socialt. Man låter agendan ta mycket plats, även om det finns dokument som troligtvis kommer att ha betydligt större inverkan när det gäller arkivens bidrag till ett hållbart samhälle. Man konstaterar: ”Arkivsektorn och den statliga arkivmyndigheten är i samma grad som andra delar av samhället viktiga för utvecklingen av ett hållbart samhälle. Frågan är vilka delar av verksamheterna som har störst inverkan, om insatserna är tillräckliga och hur samverkan med andra samhällssektorer kan utvecklas.” (s.12)

Som svar på frågan kan man säga att det troligtvis är landsarkiven och de regionala enskilda arkiven, och ibland även kommunarkiv, som har störst inverkan. Om man ser närmare på de dokument som mer specifikt lyfter fram kulturarvet som en resurs för hållbarhet (de ovan nämnda europeiska dokumenten och t ex Pierre Luigi Saccos ”Kultur 3.0: ett nytt perspektiv för EU:s strukturfondsprogram 2014-2020” och Riksantikvarieämbetets ”Räkna med kulturarvet: Kulturarvets bidrag till en hållbar samhällsutveckling”) så är det genom arbetet på den lokala och regionala nivån som man genom kulturarvet kan bidra till en mer hållbar samhällsutveckling. I många regioner har man insett kulturens potential, och utvecklar nu allt mer kulturstyrda utvecklingsplaner och utvecklingsstrategier, utöver de regionala kulturplanerna vilka genomgående strävar efter en hållbar regional utveckling med kulturen som redskap.

Ett gott exempel är Västernorrlands län där man tidigt arbetade målmedvetet för att få arkivarbetsplatser till länet i tillägg till ett stort landsarkiv – registreringscentraler ute i byarna, SVAR:s släktforskningscentrum i Ramsele och MKC i Fränsta. Västernorrland skulle bli ”arkivlänet”. Arbetet har i dag utvecklats till ett starkt och brett samarbete kring kulturarv som drivkraft för demokrati och en hållbar regional utveckling, där man tar utgångspunkt i Agenda 2030, och där man vill ”samla kulturarvsaktörer, såsom kommunerna, de mångfasetterade arkiven, museerna och det ideella föreningslivet i en gemensam vision och målbild för ett dynamiskt Västernorrland i förändring”

På de andra delarna av frågan ovan kan man svara: Nej, resurserna är inte tillräckliga och på den sista blir svaret som i Västernorrland: Genom ett brett regionalt samarbete mellan kulturarvsinstitutioner, myndigheter och civilsamhälle.

Under avsnitten om urbanisering och avfolkning av landsbygden, och därmed risken för att stad och land glider isär, skriver man i analysen: ”Det leder till att de som bor utanför de växande stadsregionerna ges sämre möjligheter till utbildning, arbete, boende eller

vardagsnära service och kultur. I det sammanhanget är det angeläget att även lyfta fram arkivsektorns betydelse för den lokala servicen och kulturen.” Och ska den servicen finnas, och om man vill behålla den statliga närvaron i hela landet, så måste landsarkiven finnas kvar som levande kulturarvsinstitutioner, inte minst för att användas för regionalt, demokratiskt och hållbart utvecklingsarbete.

Som framgår av ovan kan man inte skilja hållbar utveckling från regional utveckling, vilka båda i sin tur är kopplade till aktivt deltagande och arkivet som samhällsaktör. Man måste se arkivens betydelse för vår långsiktiga informationsförsörjning och som förvaltare av autentisk information men också som viktiga, moderna kulturarvsinstitutioner. Det senare perspektivet bör lyftas fram i omvärldsanalysen.

I omvärldsanalysen frågar man: ”Frågan om regional utveckling och statens närvaro i olika delar av landet berör således arkivsektorn på flera sätt redan idag. Vad betyder i det sammanhanget digitaliseringen, önskemålet om en hållbar utveckling, den demografiska utvecklingen och de nya inslagen i förvaltningspolitiken. Vad är en rimlig avvägning mellan olika intressen?”

Förhoppningsvis kommer man att försöka ge svar på det i utredningen.

Förslag:

- Sätt fokus på hela arkivsektorn, inte bara den statliga arkivmyndigheten när det gäller allmänna samhällsfrågor
- Skilj inte hållbar utveckling från regional utveckling, och koppla båda till aktivt deltagande och arkivet som samhällsaktör
- Ge deltagarförväntan, aktivt medskapande, relation producent/ konsument, gemensamt ansvar för kulturarvet mm ett eget avsnitt i analysen och koppla det till strävan mot ett mer demokratiskt kulturarv
- Tydligare fokus på en jämlik och demokratisk tillgång till arkiven, och på demokratiska arkiv. Lyft fram Community/heritage community både när det gäller arkivens innehåll, institutionernas samverkan i samhället och arbete för en hållbar samhällsutveckling

Kontakt:

Eva Sjögren Zipsane
ordförande

eva.zipsane@arkivforbundet.se

070-310 80 13

